

УДК 159.96

**Ярина Андрушко, аспірантка СНУ імені Лесі Українки,
викладач кафедри теорії та методики практичної психології
Львівського державного університету внутрішніх справ**

РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗАХИСТІВ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПРАЦІВНИКА ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

У статті аналізується роль психологічних захистів у структурі професійної ідентичності майбутнього працівника органів внутрішніх справ. Автор зауважує, що низький рівень професійної ідентичності майбутнього працівника органів внутрішніх справ може проявитися у фаховій безвідповідальності, як наслідок, погіршення психологічного здоров'я, поява тривоги та примітивних механізмів захисту.

Ключові слова: професійна ідентичність, психологічні механізми захисту, працівник органів внутрішніх справ, особистість, дослідження психологічних захистів, освіта, суспільство.

Літ. 10.

**Ярина Андрушко, аспірантка ВНУ імени Леси Украинки,
преподаватель кафедры теории и методики практической психологии
Львовского государственного университета внутренних дел**

РОЛЬ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ЗАЩИТ В СТРУКТУРЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ БУДУЩЕГО СОТРУДНИКА ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

В статье анализируется роль психологических защит в структуре профессиональной идентичности будущего работника органов внутренних дел. Автор замечает, что низкий уровень профессиональной идентичности будущего сотрудника органов внутренних дел может проявиться в профессиональной безответственности, как следствие, ухудшение психологического здоровья, появление тревоги и примитивных механизмов защиты.

Ключевые слова: профессиональная идентичность, психологические механизмы защиты, работник органов внутренних дел, личность, исследования психологических защит, образование, общество.

**Yaryna Andrushko, Postgraduate National University by L. Ukrainka,
Lecturer of Theory and Methods of Practice Psychology
Lviv State University of Internal Affairs**

THE ROLE OF PSYCHOLOGICAL DEFENSES IN THE STRUCTURE OF THE PROFESSIONAL IDENTITY OF FUTURE POLICE OFFICERS

This article analyzes the role of psychological defenses in the structure of professional identity of future police officers. Author notes that the low level of professional identity of future police officers may occur in professional irresponsibility, as a consequence, the deterioration of psychological health, appearance anxiety and primitive defense mechanisms.

Keywords: professional identity, psychological defense mechanisms, police officers, personality, psychological defenses research, education and society.

Постановка проблеми. Проблема досягнення внутрішньої гармонії, психічної стійкості, подолання інтраіндивідуальної некомпетентності працівниками органів внутрішніх справ (ОВС) є однією з найбільш важливих у забезпеченні ефективної діяльності правоохоронної системи нашого суспільства.

Психологічні межі цієї проблематики торкаються як питань відображення сучасного стану розвитку психології професійного та особистісного самовизначення особистості, так й організаційних принципів реалізації перспективної професійної політики. Коли йдеться про професійну

діяльність майбутніх фахівців органів внутрішніх справ, то вивчення проблеми професійної ідентичності набуває подвійної значущості, адже частота прояву неусвідомлюваних психологічних захистів може привести до перетворення їх у постійний фон професійного життя, а це може виступити підґрунтям зниження ефективності професійної діяльності як процесу. Тому вивчення психологічних захистів у структурі професійної ідентичності майбутніх фахівців органів внутрішніх справ може відкрити нові шляхи його оптимізації.

Окрім цього, актуальність цієї теми обумовлена необхідністю розробки дієвого

РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗАХИСТІВ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПРАЦІВНИКА ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

науково обґрунтованого механізму підвищення професійного рівня працівників ОВС України.

Аналіз останніх досліджень. Історико-психологічний і теоретичний аналіз психологічних захистів проведений на основі наукових концепцій психологічного захисту, зокрема: психоаналітичної (З. Фройд, А. Фройд, Р. Грінсон, О. Фенічель, П. Саймондс, Х. Сйобак), гуманістичної (А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл), структурної (Р. Плутчик, Х. Келлемен, Х. Конте), сучасних теоретичних і емпіричних дослідженнях психологічного захисту (Ф. Василюк, Р. Грановська, Л. Гребенніков, А. Єремєєва, Є. Кіршбаум, І. Нікольська, Е. Романова, Є. Соколова, Л. Суботіна, Т. Тулупьєва, Е. Фромм, К. Юнг тощо) і адаптивних поведінкових стратегій і механізмів власності (Л. Анциферова, В. Бодров, Ф. Василюк, Р. Грановська, Т. Крюкова, Р. Лацарус, С. Фолкмен, Ю. Савенко).

У ракурсі цієї тематики також проводили дослідження В. Бодрова, Д. Григор'єва, А. Каптерєва, А. Маркова, В. Машина, Ю. Поваренкова, О. Романова, А. Турчинова, В. Шадрікова. Психологічним аспектам професійного розвитку особистості працівників органів внутрішніх справ присвячені роботи О. Бандурки, С. Бочарової, О. Землянської, О. Тімченка, А. Москаленка, В. Васильєва, Г. Запорожцевої тощо.

Українська психологічна наука також має незаперечні здобутки у цьому напрямку досліджень, що представлені у працях С. Максименка, І. Потапової, Н. Шевченко, Т. Щербан, В. Юрченко, Т. Яценко тощо. Останнім часом з'явилися дослідження, безпосередньо присвячені проблемі професійної ідентичності (В. Москаленко, О. Остапівський, В. Семиченко, О. Старовойтенко, Т. Яблонська тощо).

Проблема психологічних захистів та професійної ідентичності працівників правоохоронних органів не є новою, проте і сьогодні залишаються невизначеними питання щодо структури, чинників розвитку та психологічних особливостей взаємодії цих феноменів.

Саме тому ми маємо на меті проаналізувати та визначити роль психологічних захистів у структурі професійної ідентичності майбутнього працівника органів внутрішніх справ.

Виклад основного матеріалу. Професійну ідентичність особистості прийнято розглядати як один з основних індикаторів професіоналізму. Адже основою становлення професіонала як соціального типу є формування в особистості потреби в професійному самовизначенні. Це означає, що у свідомості суб'єкта формується

сприймання цінностей професії та його власної здатності до професійної діяльності, особистість сприймає професійну потребу як власну необхідність, що є значимою для суспільства та необхідна для своєї життєдіяльності.

Необхідно зауважити, що професійна ідентичність формується, перш за все, у процесі трудової діяльності, але основа закладається під час професійного навчання, у вищому навчальному закладі. Уже вибір місця професійного навчання виступає першим етапом професійної ідентифікації, якщо він, звісно, не здійснюється під впливом навколишнього середовища, не є ситуативним, а є результатом свідомого вибору.

Спираючись на вчення Л. Виготського, вітчизняні та радянські психологи О. Леонтьєв, П. Гальперін, Д. Ельконін, В. Давидов, Л. Занков, Н. Менчинська тощо розробили теоретичні основи навчання, які особливо сприятливо впливають на розвиток інтелектуальної, вольової, емоційної та мотиваційної сфер особистості, а також забезпечують її різнобічне виховання та майбутнє професійне становлення. Дослідження О. Володарської підтверджують цей факт, оскільки вказують на те, що ідентифікація з професійною групою активізує три психологічні аспекти особистості, зокрема: 1) емоційний – переживання та оцінка власної приналежності; 2) когнітивний – усвідомлення та диференціація характеристик і властивостей значущої групи; 3) діяльнісний, який виражається в поведінці, реалізації норм і групових цінностей. Саме за таких умов відбувається професійне становлення особистості – складний і багатогранний процес, який означає оволодіння майбутнім правоохоронцем не лише фаховими знаннями, уміннями та навичками, а й передбачає зміну внутрішніх особистісних позицій стосовно обраної діяльності, розкриття потенційних можливостей, занурення у професійне середовище, і загалом, удосконалення професійного Я-образу відповідно до професійної спеціалізації та вимог і запитів суспільства [2, 14 – 19].

Зрозуміло, що в умовах соціальної нестабільності зростає значущість діяльності правоохоронців, а отже, й зростає відповідальність у системі фахової підготовки, оскільки вони повинні взаємодіяти і надавати допомогу людям, які в умовах конкурентного суспільства переживають складні кризи, стикаються з небезпеками, загрозами для життя. Закономірно, що надати професійну допомогу зможе лише правоохоронець, який ще на етапі оволодіння професійними уміннями й навичками у спеціалізованому вищому навчальному закладі

мав можливість, відповідно до нахилів і здібностей, усвідомити власні потреби щодо бажаного професійного майбутнього, самостійно обрати спеціалізацію, актуалізувати значущі особистісні й професійні якості, ідентифікуючи себе з певним професійним середовищем тощо.

Оскільки професійна ідентичність, на думку Л. Шнейдер, тісно пов'язана з професійним вибором, прийняттям рішення, формування професійної реальності особистості та її ментальністю, то головна мета розвитку почуття професійної ідентичності майбутніх працівників органів внутрішніх справ полягає в переході від використання зовнішнього підкріплення успіхів у професійній діяльності до формування внутрішніх джерел підвищення самооцінки особистості як засіб регулювання розвитку позитивного й адекватного самосприйняття і самооцінювання себе в майбутній професійній діяльності [1].

І. Кулезньова вважає, що у структурі професійної ідентичності можуть бути виділені три компоненти. Перший компонент – це ставлення людини до себе як до професіонала, сприйняття себе як реального чи майбутнього професіонала. Цей компонент виявляється в оцінці людиною своїх професійних можливостей, свого професійного потенціалу, це професійна самооцінка людини. Другий компонент – ставлення людини до тієї професії, яку вона обрала чи збирається обрати. Цей компонент виявляється у ставленні до майбутньої професії, до її змісту; це професійна задоволеність, яка полягає у віднайденні можливостей задовольнити свої потреби за допомогою обраної професії. Третій компонент – ставлення людини до цінностей, норм, ідеалів тієї професійної спільноти, у рамках якої вона буде здійснювати свою професійну діяльність. Механізмом реалізації цього компоненту професійної ідентичності виступає процес співвідношення особистих інтересів, цінностей, ідеалів, норм із інтересами, цінностями, ідеалами, нормами тієї професійної спільноти, у якій людина здійснює чи збирається здійснювати свою професійну діяльність [4].

Відповідно, технологія професійної підготовки майбутніх правоохоронців повинна бути зорієнтована і на процес ідентифікації, і на формування конструктивних механізмів захисту особистості.

Аналіз літературних джерел, що стосується проблеми становлення системи психологічного захисту особистості показав, що витіснення, проекція, ідентифікація й інші механізми психологічного захисту є, з одного боку, необхідними регуляторами душевного гомеостазу,

а з іншого – обумовлюють його порушення. Динамічні витрати на підтримку захисних механізмів виявляються важким тягарем для психіки. Ті захисні механізми, які раніше допомагали вижити ще слабкому Я дитини, зберігаються і з виходом з дитячого віку, “вкорінюючись” в Я, перетворюючись у стійкі форми реагування. Захисні механізми, послаблюючи Я, готують фундамент для виникнення неврозів. Поняття “психологічний захист” було введено З. Фройдом, згідно якого захисна реакція має прояв у різних формах боротьби Я із хворобливими думками та афектами, що супроводжують неусвідомлюваний внутрішній конфлікт, який переживає людина [7].

Теоретичний аналіз проблеми вказує на наявність різних класифікацій захистів, в основу яких покладені специфічні критерії: блокування або спотворення інформації; ступінь активності особистості у формуванні захистів; особливості переробки інформації, що підлягає “не допуску” до свідомості; природа перешкод, з якими стикається суб’єкт; результат захисту – досягнення нагороди чи уникнення небезпеки; базових або вторинних захистів тощо. З різноманітних критеріїв, представлених у наукових і практико-орієнтованих джерелах, нами були відібрані три показники: 1) захисти, що опосередковують сприйняття інформації; 2) захисти, що опосередковують різні форми спотворення (трансформації) інформації; 3) захисти, засновані на первинних примітивних формах психічних проявів. На основі цих показників виділено три групи психологічних захистів, умовно позначені як “природні” психологічні захисти (перша група, сформована на основі домінування першого показника), “інтегративні” (домінування другого показника), “ретрозахисти” (домінування третього показника) [3, 44].

Такі дослідники як В. Ташликов, В. Роттенберг, Ф. Василюк, Е. Кіршбаум, І. Стойков тощо вважають психологічний захист однозначно непродуктивним, шкідливим засобом вирішення внутрішньо-зовнішнього конфлікту. Серед вчених цього напрямку популярною є ідея про те, що захисні механізми обмежують оптимальний розвиток особистості, її так звану “особистісну активність”, “активний пошук”, тенденцію до “персоналізації”, “вихід на новий рівень регулювання та взаємодії зі світом” [1, 185].

Як зазначає Т. Шибутані, психологічний захист часто сприяє тому, що суб’єкт спотворює інформацію задля збереження в собі відчуття послідовності та логічності своєї поведінки, а

також позитивної оцінки оточення. Загальними наслідками такого психологічного захисту є упередженість в оцінках, ігнорування нового досвіду, патологічне бажання нав'язати свою думку [3]. Але попри всі ці відхилення від істини, людина переконана у своїй об'єктивності й неупередженості.

Ю. Захарова і В. Штроо пропонують модель рівневої організації психологічних захистів: 1) особистісна (індивідуальний захист, який базується на "внутрішньому досвіді"); 2) особистість застосовує захист для збереження своєї цілісності і підтримки позитивного Я-образу у міжособистісній взаємодії; 3) цей рівень характеризує захисну активність групи, яка відстоює свою цілісність у відповідь на внутрішню загрозу розпаду; 4) група захищається від факторів міжгрупової взаємодії, яка може становити загрозу для її цілісності [10].

Загалом психологічні захисти у структурі професійної ідентичності особистості посідають важливе місце, адже вони сприяють адаптації особистості до власного внутрішнього світу, однак при цьому можуть погіршати адаптивність до зовнішнього соціального середовища.

Як вже наголошувалося, велике значення мають механізми психологічного захисту у професійній діяльності співробітників органів внутрішніх справ, оскільки їхня робота відзначається підвищеною небезпекою, значним фізичним та психоемоційним навантаженням, постійними стресами, високим рівнем ризику отримати поранення і навіть загинути. На відміну від представників інших професій, працівники органів внутрішніх справ, незалежно від службової приналежності, практично кожен день спілкуються з різними верствами населення.

Діяльність правоохоронця часто містить у собі певні психологічні протиріччя. Зокрема, що ефективність вирішення професійних задач залежить від уміння співробітниками розібратись і зрозуміти психологію людини, яка становить певний службовий інтерес. Навіть відчуваючи до цієї людини антипатію, неприємні почуття, працівник органів внутрішніх справ повинен встановлювати з нею психологічний контакт тощо [6].

Конфліктність, агресивність, гнівливість, озлобленість, драгливість тощо є психотравмуючими факторами у роботі правоохоронця. До таких же належать і деякі зовнішні умови виконання діяльності – трупи, кров, страждання потерпілих, надзвичайні ситуації тощо. Все це сприяє прояву механізмів захисту, як невід'ємних складових психіки людини, спрямованих власне на

мінімізацію негативних переживань, запобіганню дезорганізації поведінки свідомості і психіки в цілому. Важливим в цьому контексті залишається той факт, що психологічні захисти поєднують в собі протилежні наслідки для психіки особистості: позитивні, оскільки усуває або послаблює напруження психіки від негативних емоційних переживань, але й негативні, бо не вирішує самої проблеми, а часто ще й ускладнює її [9, 355 – 358].

Саме тому у сучасному ракурсі дослідження цієї тематики важливим залишається діагностика психологічних механізмів захисту особистості правоохоронця, що може виявлятися у двох аспектах:

1) систематизація наявних засобів діагностики у прогресивну схему;

2) доповнення її новими методами, специфічними для діагностики захисної поведінки [5].

Діагностична схема для дослідження психологічних механізмів захисту майбутніх працівників органів внутрішніх справ, на нашу думку, може включати:

а) діагностику загального фону психологічного захисту;

б) діагностику поведінкових захисних моделей, типових для цього виду діяльності;

в) діагностику ситуації, яка слугує стимулом для особистості та актуалізує у неї психологічний захист;

г) діагностику рівня тривожності як одного із системоутворюючих чинників психологічного захисту [8].

Тому, на шляху упередженого сприйняття навколишніх речей і подій стають психологічні захисти. Вони – як шори, фільтри, лінзи, які обмежують, частково закривають і спотворюють сприйняття світу. Психологічні механізми захисту формуються і зміцнюються як система захисту від травмуючих чинників, які загрожують позитивній самооцінці людини. Проте одночасно вони є й оболонкою, у якій людина живе.

Висновки. Отже, аналізуючи праці науковців бачимо, що, кожна людина володіє певними захистами, які стають невід'ємною частиною її індивідуального стилю боротьби з труднощами. Це переважно автоматичне використання конкретного захисту чи набору захистів, що є результатом складної взаємодії щонайменше чотирьох чинників: 1) вродженого темпераменту; 2) природи стресів, пережитих в ранньому дитинстві; 3) захистів, зразками для яких (а іноді і свідомими вчителями) були батьки або інші значущі фігури; 4) засвоєних дослідним шляхом

РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗАХИСТІВ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПРАЦІВНИКА ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

наслідків використання окремих захистів (мовою теорії навчання – ефект підкріплення). На мові психодинаміки несвідомий вибір індивідом улюблених способів подолання труднощів “наддетермінований”, що відображає кардинальний аналітичний принцип “множинної функції”.

Таким чином, одним із провідних завдань вищого навчального закладу є формування певних професійних цінностей та соціальних установок, які характерні для професіонала правоохоронця, інтеріоризація цілей, які ставляться суспільством і конкретними інститутами перед професійним співтовариством, а також основних соціально схвалюваних засобів їх досягнення. В успішному випадку сприйняття майбутнім правоохоронцем своєї ролі, її зміст буде відповідати запитам суспільства як замовника правоохоронних послуг.

Важливою та недостатньо досліджуваною, на нашу думку, залишається проблема необхідності сучасного психологічного інструментарію за допомогою якого б визначалися особливості психологічних захистів у структурі професійної ідентичності майбутнього правоохоронця.

1. Гірняк А. Психологічний аналіз Зигмунда Фрейда як теорія, система і соціокультурне явище // Психологія і суспільство. – 2008. – № 4. – С. 33 – 45.

2. Волошина В.В. Професійна ідентичність як детермінанта психологічного здоров'я майбутнього психолога // Психологічні перспективи. – 2012. – № 20. – С. 13 – 20.

3. Деміна Л.Д., Ральнікова І.А. Психическое здоровье и защитные механизмы личности. –

Барнаул.: Изд-во Алтайского государственного университета, 2000. – 123 с.

4. Кулезнева И.Н. Динамика развития профессиональной идентичности студентов среднего специального учебного заведения [Электронный ресурс] /И.Н. Кулезнева. – Режим доступа: www.uspu.yar.ru/vestnik/pedagogika/39.6/htm.

5. Мороз Л.І. Теоретичні засади та організація психологічного тренінгу в органах внутрішніх справ: Монографія. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2005. – 228 с.

6. Професійно-психологічна підготовка працівників державної служби боротьби з економічною злочинністю: навч. посібник / за заг. ред. проф. В.Л. Ортинського, кол. авторів. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. – 388 с.

7. Рисинець Т.П. “Психологічний захист” та “поведінка подолання”: диференціація понять // Проблеми загальної та педагогічної психології. – Т. XIV. – Ч. 1. – 2012. – С. 290 – 297.

8. Романова Е.С., Гребенников Л.Р. Механизмы психологической защиты: генезис, функционирование, диагностика. – Мытищи: Издательство “Талант”, 1996. – 144 с.

9. Шиліна А.А., Борисенко Г.В. Особливості психологічного захисту у працівників органів внутрішніх справ із різним рівнем стресостійкості // Право і безпека. – 2012. – № 4 (46). – С. 355 – 358.

10. Штроо В.А. Исследование групповых защитных механизмов // Психологический журнал. – 2001. – Т. 22. – № 1. – С. 5 – 15.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2013

“Жити – значить працювати. Праця є життя людини”.

Вольтер
(справжнє ім'я Марі Франсуа Аруе)
французький письменник і філософ-дієст

“Єдиний спосіб захиститися від зовнішнього світу – це глибоко його пізнати”.

Джон Локк
британський педагог і філософ, представник емпіризму і лібералізму

“Цей світ страшний, як гріх, і майже так само чудовий”.

Фредерік Лоґер-Лансон
англійський поет

